

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051]:37.091.12
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.20>

С. М. Прищеп

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЕКТУВАННІ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КОЛЕКТИВУ

Метою статті є визначення специфіки науково-методичної підготовки до спеціально спроектованої виховної діяльності, обґрунтування форм, методів, засобів виховної діяльності, що є необхідними для майбутніх фахівців. У зв'язку із сучасною ситуацією (якість освіти навчального закладу, що впливає на його загальну оцінку в процесі ліцензування) сьогодні вчителі приділяють більше уваги організації навчального процесу. Проте ми вважаємо, що пріоритетним напрямом діяльності школи має бути саме виховання. У статті обґрунтовано сутність поняття «педагогічне проектування». Визначено основні функції процесу проектування (виховна, організаторська, прогностична, комунікативна). Проаналізовано нормативні документи, що регламентують особливості надання якісної освіти.

Вивчаючи проблему проектування виховної діяльності класного колективу, виділяємо етапи підготовки вчителів: теоретичний (на даному етапі важливим є подання майбутнім педагогам основ проектування, його завдання та дії учителів на кожному з етапів), практичний (безпосереднє виконання завдань, що забезпечують успішне проектування), діяльнісно-творчий (розроблення індивідуальних та групових проектів на різну тематику). Виділяємо види особистісної активності учня відповідно до його сфер життєдіяльності: фізичну, соціальну, психічну, духовну.

Визначаємо оптимальні шляхи здійснення проектування виховної діяльності: використання сучасних технологій навчання та виховання, проектну технологію, інтерактивні технології, колективну творчу працю, попередню комплексну діагностику учнівського класу. Ми вважаємо, що така підготовка стане хорошою основою для оптимального, наперед спроектованого виховного процесу класного колективу. Нами використовувалися такі методи – анкетування та аналіз шкільної документації, традиційні та інноваційні методи навчання (моделювання, аналіз виховних педагогічних ситуацій). У результаті дослідження виховний процес орієнтований на особистісно-орієнтований аспект роботи, майбутні фахівці набувають професійних умінь щодо основних етапів проектування виховної діяльності колективу.

Ключові слова: освітній процес, школа, майбутні вчителі, проектування, особистісна активність, учні, науково-методична підготовка, класний колектив, цілепокладання, діагностика.

Постановка проблеми. На часі в процесі соціально-економічних перетворень гостро постає питання, яке стосується реалізації надання якісних освітніх послуг. Надзвичайно важливо, щоб державне замовлення про якісну освіту стало доступне на етапі здобуття учнями знань у закладах загальної середньої освіти. Наскрізно цим завданням пронизані такі нормативно-законодавчі документи, як: Національна програма виховання дітей та учнівської молоді [9], Закон України «Про освіту» [4], концепція «Нова українська школа» [8], в яких зазначено, що пріоритетним напрямом є формування всебічно розвиненої особистості, що можливе лише за допомогою використання ефективно дібраних форм, методів та технологій освітнього процесу. Зважаючи на подібну ситуацію, ми переконані, що тема нашої статті є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи та детально вивчаючи основи проектування виховної роботи в навчальних закладах,

ми звертали увагу на зарубіжні та вітчизняні студії, які й розкривали особливості підготовки учителів до проектування виховної діяльності класного колективу. Такими вченими можна назвати таких, як: І. Бех [1], Л. Божович [2], В. Киричук [5], О. Киричук [6], О. Коберник [7], Т. Подобєдова [10] та ін.

Зокрема, у працях В. Киричука [5], Т. Подобєдової [10] розкриваються етапи та особливості програми підготовки вчителів до спеціально спроектованої діяльності, О. Коберник [7] визначає види діяльності, на основі яких потрібно проектувати виховну діяльність у класі. Проте не визначені основні форми роботи на етапах підготовки педагогічних працівників до проектування виховного процесу.

Метою статті є визначення специфіки методичної підготовки педагогів до проектної діяльності у виховному процесі та обґрунтування його операційно-діяльнісного компонента.

Виклад основного матеріалу. Процеси демократизації суспільства, реалізація індивідуального підходу до виховання особистості мають повністю змінити виховну діяльність зі школярами. Натепер у пріоритеті повинна бути сформована особистісна активність кожного школяра, а це, на нашу думку, можливо лише на основі правильного, наперед спроектованого виховного середовища класного колективу.

Актуальність зазначеної нами проблеми набуває гостроти, на наш погляд, через ряд обставин. Перша, як ми вважаємо, пов'язана з усвідомленням людини як найвищої цінності. Цим пояснюється в сучасній освіті перехід до дитиноцентристської моделі та індивідуального підходу. Друга причина – це нове покоління, виховання якого неможливо здійснити застарілими формами, методами, технологіями.

Дослідник О. Коберник наголошує, що переважна більшість закладів освіти приділяють увагу навчальній складовій частині (рейтинг закладу, конкурси, олімпіади, складання ЗНО) і зовсім нівелюють одну з найважливіших функцій школи – виховну. Він вважає, що яким би процес виховання у школі не був сприятливим, він не зможе зреалізувати мету виховання (формування всебічно розвиненої особистості). Потрібно вже сьогодні говорити про добре продуманий, цілеспрямований, наперед спроектований процес виховання [3].

На основі аналізу в психолого-педагогічній літературі поняття «педагогічне проектування» науковці розглядають його як результат діяльності перспективної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу. Варто зазначити, що педагогічне проектування є функцією будь-якого педагога. Ця функція є не менш важливою, аніж організаторська, прогностична чи комунікативна, і тому під педагогічним проектуванням потрібно розуміти цілеспрямовану, скооперовану діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу як інноваційної моделі виховної або навчальної системи.

У зв'язку із сучасною ситуацією (якість освіти навчального закладу, що впливає на його загальну оцінку в процесі ліцензування) сьогодні вчителі приділяють більше уваги організації навчального процесу, а не виховного. Ми вважаємо, що пріоритетним напрямом діяльності школи має бути саме виховання, яке допоможе сформувати духовно багату особистість, що здатна до самовизначення, самоорганізації в сучасних умовах.

На нашу думку, для гармонійного розвитку дитини важливо формування особистісної активності, що є передумовою і результатом цілісного розвитку індивіда. Активність як особлива риса особистості постійно змінюється, тому це значно ускладнює її видову характеристику. До проблем виокремлення видів особистісної активності долучалося багато вчених, проте, на наш погляд,

доречними є класифікації за сферами життєдіяльності особистості.

У своїх роботах О. Киричук визначає такі види життєвої активності в різних сферах діяльності, як фізично-оздоровча активність, що забезпечує здатність існування організму в реальних умовах; художньо-оздоровча активність, що виражає своє «Я» на основі чуттєвої, когнітивної та вольової сфери; предметно-перетворююча – розвиває предметно-творчі здібності; навчально-пізнавальна – забезпечення засвоєння учнями знань, формування умінь та навичок; соціально-комунікативна – реалізує особливості взаємодії між людьми, визначає проблему проходження процесу соціалізації; громадсько-корисна – забезпечує задоволення потреб та інтересів класного колективу; духовно-катарсична – спрямована на самопізнання, власне оцінювання своїх вчинків [6].

Іншої позиції дотримується О. Коберник [7], який виділяє види активності особистості за сферами життєдіяльності.

Ми поділяємо думки вищезазначених педагогів та визначаємо, що варто окреслювати види особистісної активності на фізичну (здоров'я), психічну або інтелектуальну (розвиток уваги, пам'яті, уяви, мислення), соціальну (соціалізація та взаємодія особистості) та духовну (розвиток цінностей до праці, до людей, до себе).

Зважаючи на негативну ситуацію в школах щодо виховного складника (фізично незагартовані учні, нівелювання моральних якостей особистості), потрібно готувати майбутніх учителів (а якщо це стосується виховного процесу, то і класних керівників) до правильної, цілеспрямованої роботи з класом.

На наш погляд, така підготовка повинна становити певну систему, тобто готувати широкопланово і формувати у педагогів уміння добирати діагностичний інструментарій для здійснення первинної та контрольної діагностики. Класні керівники повинні бути готові до виникнення та розв'язання найрізноманітніших педагогічних ситуацій, встановлювати контакт із вихованцями. Найголовніше – навчити майбутніх педагогів на основі цілого ряду виховних принципів проектувати виховний процес класного колективу [12].

Аналізуючи особливості підготовки майбутніх педагогів, потрібно виділити її етапи. Оскільки будь-який процес підготовки має складатися з теоретичних та практичних особливостей, тому поділяємо його на такі етапи:

– теоретичний (на даному етапі є важливим подання майбутнім педагогам основ проектування, його завдання та дії учителів на кожному з етапів);

– практичний (безпосереднє виконання завдань, що забезпечують успішне проектування);

– діяльнісно-творчий (розроблення індивідуальних та групових проєктів на різну тематику) [11].

Нами в процесі аналізу літератури, шкільної документації простежено, що переважній більшості вчителів проблемно аналізувати, складати особистісну та колективну карту класу, вчасно визначати причини невихованості та на основі діагностичних методик добирати оптимальні шляхи їх вирішення [11].

На наш погляд, надзвичайно важливим є підготовка педагогічних кадрів до колективного складання разом з учнями виховного плану, адже учням вкрай важливо відчувати, що вони є необхідні, пропонувати школярам провести розвідку корисних справ, подати пропозиції щодо ряду виховних заходів. Саме за такої ситуації варто формувати особистісну активність школярів засобами спеціально створеного проєктування виховного процесу.

Нам відомо, що формування особистісної активності, становлення особистості в колективі неможливо без колективної творчої справи, тому ми пропонуємо залучати учнівську молодь до використання проєктів («Квітни, моя рідна школо!», «Подаруй книгу», «Як легко бути людьми», «Багатство людини – то вірні друзі» та ін.).

Оскільки підготовка покликана сформувати у майбутніх учителів знання, уміння та навички до спеціального спроектованого середовища у шкільному колективі, тому надзвичайно важливим є добір інструментарію підготовки до даного процесу. Найвагомішими методами у процесі підготовки, на нашу думку, є:

– проблемно-розвиваючий, що вдосконалює уміння педагогів до розв'язання проблемної ситуації, та розкриття основних оптимальних шляхів її розв'язання;

– метод ігрового моделювання, що розкриває різносторонні уміння роботи в команді: уміння комунікації, уміння співпраці та самостійного критичного мислення, знаходження виходу з різних ситуацій;

– метод проєктів – надзвичайно важливий, бо формує проєктувальні професійні знання, уміння, навички на всіх етапах проєктування виховної діяльності.

Отже, під час підготовки майбутніх педагогів до спеціального проєктування виховної діяльності нами запропоновано низку завдань, які би відображали зміст такої підготовки. Наприклад [11]:

1. Детально обґрунтуйте особливості одного з видів активності учня. Поясніть, яка з вищезначеної активності є найважливішою? Чому?

2. Виберіть клас, проаналізуйте його на основі діагностики та складіть план виховної діяльності на рік. Прокоментуйте, які форми роботи ви можете запропонувати.

3. Розкрийте можливості методів педагогічних досліджень, поясніть принципи їх відбору.

4. На основі діагностичних досліджень складіть психолого-педагогічну характеристику класу, проаналізуйте положення, які визначають формулювання завдань подальшої виховної діяльності.

5. Складіть словесний портрет свого майбутнього учня, тобто розробіть цільовий ідеал виховання, вказавши проміжні виховні задачі, що потребують розв'язання на шляху до мети-ідеалу.

Дана підготовка, на наш погляд, є ефективною, адже допоможе класним керівникам свідомо, творчо здійснити виховну діяльність у класі.

Висновки та пропозиції. З вищезазначеного можемо констатувати, що лише в процесі реалізації проєктування як особистісно-зорієнтованої технології виховної діяльності, обґрунтування моделі життєдіяльності колективу учнів, що зосереджена на формуванні особистісної активності кожного члена колективу, можемо досягти переосмислення життєвих цінностей школярів. Підготовлені фахівці, що досконало володітимуть технологією проєктування, зможуть реалізувати сучасні потреби Нової української школи у формуванні ключових компетентностей та розглядати учня як патріота з новаторським, підприємницьким, творчим мисленням.

Подальшого наукового вивчення потребують питання моделювання виховних ситуацій в аспекті виховання учнівської молоді.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засоби. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
2. Божович Л. Проблемы формирования личности: пособие. Воронеж : НПО МОДЭК, 1995. 352 с.
3. Проєктування виховної системи загальноосвітньої школи: теорія, історія, практика : монографія / М. Гагарін та ін. Умань : ФОП Жовтий, 2016. 338 с.
4. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII, зі змінами від 5 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Киричук В. Управління розвитком особистості учня засобами педагогічного проєктування : монографія. Київ : Інформаційні системи, 2009. 164 с.
6. Киричук О. Функції психодіагностики у навчально-виховному процесі. *Початкова школа*. 1992. № 11–12. С. 5–10.
7. Коберник О. Психолого-педагогічне проєктування виховного процесу в сільській школі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2000. 466 с.
8. Концепція «Нова українська школа» / упоряд. Л. Гриневич та ін. Київ, 2016. 34 с.

9. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. *Освіта України*. 2004. 3 грудня.
10. Подобєдова Т. Підготовка майбутніх учителів гуманітарного профілю до педагогічного проектування : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2015. 20 с.
11. Прищеп С. Науково-методична підготовка майбутніх вчителів до основ проектування виховної діяльності класного колективу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Умань : ФОП Жовтий, 2015. № 12. Ч. 2. С. 80–85.
12. Прищеп С. Особистісна активність як основа життєдіяльності школяра. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2012. № 8. С. 69–74.

Pryshchepa S. To the problem of preparation of future teachers in planning educational activities of the class collective

The purpose of the article is to determine the specifics of scientific and methodological preparation for specially planned educational activity, substantiation of forms, methods, means of educational activity that are necessary for future specialists. Due to the current situation (the quality of education of an institution, which affects its general assessment in the licensing process), nowadays teachers are paying more attention to the organization of the educational process. However, we believe that the priority direction of the school activity should be educational activities. The essence of the concept "pedagogical planning" is substantiated in the article. The basic functions of the planning process (educational, organizational, prognostic, communicative) are defined. Regulatory documents governing the features of quality education are analyzed.

Studying the problem of planning the educational activities of the class collective, we distinguish the stages of teacher training: theoretical (at this stage it is important to present the basics of planning to the future teachers, its tasks and actions of teachers at each stage), practical (direct implementation of tasks that ensure successful planning), active and creative (development of individual and group projects on different topics). We distinguish types of personal activity of the student in accordance with his/her spheres of life: physical, social, mental, spiritual.

We determine the optimal ways of implementing the planning of educational activities: the use of modern technologies of teaching and education project technology, interactive technologies, collective creative work, preliminary comprehensive diagnostics of the student class. We believe that such preparation will be a good basis for the optimal, planned educational process of the class collective. We used the following methods – questionnaire and analysis of school documentation, traditional and innovative teaching methods (modeling, analysis of educational and pedagogical situations). As a result of the research, the educational process is focused on the personality-oriented aspect of work, future specialists acquire professional skills in the basic stages of planning the educational activity of the class collective.

Key words: *educational process, school, future teachers, planning, personal activity, pupils, scientific and methodological preparation, class collective, goal setting, diagnostics.*